

Spikklubba, *Datura stramonium*, ny för Dalarna

Tomas Ljung, Ornäs

Under sommartorkan på Södra Dalarnes Tidning är ingen nyhet obetydlig nog att tillåtas breda ut sig i luckorna mellan glassannonserna. För den botaniska forskningen kan detta förhållande inte nog applåderas. Ty det är under denna säsong de märkvärdiga växtfynden görs runt om i socknarna. Och tidningarna dokumenterar, tacksamma över såväl chansen att fylla spalterna som över att slippa kommunalpolitiken.

Vid en flyktig lunch på Folkets Hus i Säter i juli 1990 råkade jag snegla över axeln på en tidningsläsande habitué och satte därvid bondomeletten i vrångstrupen. Med fet stil pryddes en brett uppslagen artikel av orden "SPIKKLUBBAN BLOMMAR I ALVARIS RABATT", interfolierad av två foton på "den dödligt giftiga växten". En snabb titt i katalogen och så iväg till Västra Långgatan och den lycklige Alvar Södergren.

Redan från grinden syntes plantan. En reslig paraplygrenig potatisfysionomi, prydd av decimeterlånga vita trumpetblommor och ett par svällande "spikklubbor" i bladvecken. Bladen mörkgröna och liksom "feta".

Alvar själv demonstrerade konfunderad uppenbarelsen. Aldrig förr hade han sett något liknande. Konstigast av allt var att han inte tillfört någon jord, frön eller plantmaterial till trädgårdslandet på många år. Enda förklaringen var att den kommit som förorening med de hampfrön paret Södergren köpt från lantmännen i fjol till fågelbordet. De var visst ryska.

Spikklubban är inte med säkerhet iakttagen i Dalarna tidigare. I större delen av södra Sverige uppträder arten sporadiskt, framför allt i hamnområden, där den inkommer med barlast eller spannmål. Vissa närstående *Datura*-arter odlas som trädgårdsväxter, särskilt den högväxta änglatrumpeten. Totalt hyser släktet *Datura* ett dussintal arter.

Härstamningen för *Datura stramonium* tycks vara höljd i dunkel. Många andra potatisväxter härstammar ju från sydamerika, vilket vissa böcker hävdar gäller även spikklubban (1500-talet enl. Malmgren, som hänvisar till bl.a. Wein). Lid är mer tveksam. "...truleg amerikansk", säger han om "piggeple", som arten så träffande heter på nynorsk. Enligt andra källor härstammar spikklubban från Kaspiska havets stränder (Sandberg, Bergmark, Nielsen m.fl.), varifrån den skulle förts till Europa med zigenarna. Detta folk har ju fått bära ansvaret för förekomsten av en rad andra giftiga växter i våra trakter, så varför inte också spikklubban? Hylander (1970) tar en 1700-talsauktoritet till språkrör: "Crescit in india Occidentali",

säger H. Cliff 1737 i den första kända artikeln om arten. Hultén (1960) bevisar samma tes med att namnet *Datura* är ett arabiskt låneord från Indien, där arten skall vara ett vanligt ogräs. Den tunga auktoriteten *Flora Europaea* (1972), slår slutligen med korthuggen myndighet fast att artens ursprungsland åter är Amerika.

Inget tvivel råder dock om att spikklubban idag finns spridd över större delen av den tempererade världen. Arten är ettårig och mycket värme- och näringskrävande. Enligt Henriksson (1910) fordrar den för att trivas "mycket fet kalkhaltig jord", helst gödslad med "komposterad latrin" samt finjordsrikt underlag. Fröna förmodas kunna vila över 20 år i jorden (ibid):

De stora trumpetformade blommorna slår ut i skymningen. Pollineringen ombesörjes av nattsvärmare och redan nästa dag vissnar blomman.

Spikklubban förekomst och spridningshistoria är intimt kopplad till dess status som medicinalväxt. Zigenarna påstås ha brukat plantan till att bl.a. liva upp gamla hästkrakar samt för tillredning av kärleksdrycker. Inte förrän på 1700-talet kom spikklubban till mer kontrollerat medicinskt bruk, då man upptäckte växtens kramplösande effekt på epilepsi och senare även mot astma. Drogen "*folium stramonii*" används fortfarande i vissa länder blandad med tobak att rökas mot astma, samt mot blödande magsår.

Det är framför allt blad och frön som innehåller aktiva substanser. Liksom bolmörten hyser spikklubban de tre alkaloiderna atropin, hyoscyamin och skopolamin, dock i andra inbördes proportioner än hos andra potatisväxter. Som "kärleksmedel" har ett utdrag av drogen brukats för att, blandat med vin, göra kvinnor till vanmäktiga och villiga offer. Skopolaminet försvagar nämligen omdömet, medan atropinet stegrar begäret. Redan på 200-talet stiftade kejsaren av Rom en lag om hårda straff för den som bedrev ofog med sådana medel. Ett äldre svenskt namn på spikklubban lär vara "Kärleksvilla".

Spikklubban lär aldrig få fotfäste i dessa boreala nejder, men låt oss ändå lyfta lite på hatten för ett så celebret besök i Dalarnes täppor.

Referenser:

- Bergmark, M. 1981: Lust och lidande.
Henriksson, J. 1910: Bidrag till kännedomen om svenska drogväxter I.
Hultén, E. 1960: Vår svenska flora i färg.
Hylander, N. 1970: *Prima loca plantarum vascularium suecicae*.
Lid, J. 1979: Norsk og svensk flora, 2:a uppl.
Malmgren, U. 1982: Västmanlands flora.
Nielsen, H. 1979: Läkewäxter förr och nu.
Sandberg, F. (Red) 1981: Örtmedicin och växtmagi.
Tutin et al. 1972: *Flora Europaea*.
Wein, K. 1954: Die Geschichte von *Datura stramonium*.